

КИРИЧЕНКО О. В.,
доктор юридичних наук, професор,
ректор
(Дніпровський гуманітарний
університет)

УДК 343.126

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.1.46>

**ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ВІЯВЛЕННЯ
ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами правоохоронних органів під час виявлення та розслідування корупційних кримінальних правопорушень можлива як під час документування фактів кримінально протиправної діяльності та реалізації оперативно-розшукової інформації, так й під час досудового розслідування.

Найбільш поширеними видами взаємодії слідчого з працівниками оперативного підрозділу на початковому етапі кримінального провадження про корупційні кримінальні правопорушення є: спільний аналіз наявних матеріалів, їх перевірка та визначення узгоджених дій по виявленню й закріпленню доказів; спільний виїзд на місце події; залучення оперативного працівника до проведення окремих слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, що забезпечує збереження можливості ефективного використання в подальшому розслідуванні даних, здобутих під час оперативно-розшукової діяльності.

До найбільш поширених організаційних форм взаємодії слідчого та працівника оперативного підрозділу під час документування корупційних кримінально протиправних дій можна віднести: 1) спільне вивчення та аналіз оперативно-розшукової інформації про готування до вчинення кримінального правопорушення; 2) узгоджене планування оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій, у тому числі й негласних слідчих (розшукових) дій, при реалізації оперативно-розшукової інформації; 3) консультації за матеріалами оперативно-розшукових справ; 4) спільну роботу в складі слідчо-оперативної групи, що створюється для реалізації оперативних матеріалів; 5) спільний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню корупційного кримінального правопорушення, а також обговорення профілактичних заходів.

До проблем взаємодії працівників оперативних підрозділів зі слідчими з урахуванням специфіки протидії корупційних кримінальних правопорушень слід віднести відсутність законодавчого регулювання ініціативного здійснення оперативними підрозділами оперативно-розшукових заходів під час кримінального провадження, а також відсутність у відомчих нормативних актах правоохоронних органів алгоритму дій під час взаємодії по корупційним кримінальним правопорушенням.

Ключові слова: оперативні підрозділи, слідчі, виявлення, документування, розслідування, доказування, корупційні кримінальні правопорушення, незаконне збагачення, зловживання владою або службовим становищем.

Kyrychenko O. V. Interaction of investigators with operative units of law enforcement agencies during detection and investigation of corruption criminal offenses: theoretical and legal aspects

The interaction of investigators with the operational units of law enforcement agencies in identifying and investigating corrupt criminal offenses is possible both in documenting the facts of criminally illegal activities and the implementation of operational-search information, and in pre-trial investigation.

The most common types of interaction between the investigator and employees of the operational unit at the initial stage of criminal proceedings on corruption offenses are: joint analysis of available materials, their verification and determination of coordinated actions to identify and consolidate evidence; general departure to the scene; involvement of an operative officer in the conduct of individual investigative and covert investigative (detective) actions, which ensures the preservation of the possibility of effective use in further investigation of the data obtained in the course of operational-search activities.

The most common organizational forms of interaction between an investigator and an employee of an operational unit when documenting corrupt criminally illegal actions include: 1) joint study and analysis of operational-search information about a criminal offense being prepared for commission; 2) coordinated planning of operational-search measures and investigative (search) actions, including undercover investigative (search) actions, in the implementation of operational-search information; 3) consultations on the materials of operational-search cases; 4) joint work as part of an investigative-operational group created for the implementation of operational materials; 5) joint analysis of the causes and conditions conducive to the commission of a corruption criminal offense, as well as discussion of preventive measures.

The problems of interaction between employees of operational units and investigators, taking into account the specifics of combating corruption criminal offenses, include the lack of legislative regulation of the initiative implementation by operational units of operational-search measures in the course of criminal proceedings, as well as the absence in departmental regulations of law enforcement agencies of the algorithm of actions when interacting on corruption criminal offenses.

Key words: *operational units, investigators, detection, documentation, investigation, proof, corruption criminal offenses, illicit enrichment, abuse of power or official position.*

Вступ. Важливою передумовою підвищення ефективності протидії корупції є своєчасне виявлення та запобігання корупційним кримінальним правопорушенням, а у разі їх вчинення – притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Більшість корупційних кримінальних правопорушень мають латентний характер і вчиняють особи, які за своїм інтелектуальним, освітнім рівнем та службовим становищем не завжди дають можливість оперативним підрозділам своєчасно запобігти, виявити і задокументувати кримінально протиправні діяння. У зв'язку з цим оперативним працівникам доводиться працювати вже на їх виявлення після того, як вони були вчинені або продовжуються. У першу чергу до таких кримінальних правопорушень відносяться такі кримінально протиправні дії, як незаконне збагачення, зловживання владою або службовим становищем тощо. Тому своєчасне виявлення та ефективне розслідування цих кримінальних правопорушень може бути досягнуте тільки спільними і узгодженими зусиллями слідчих та оперативних підрозділів правоохоронних органів.

Як зазначили І. П. Козаченко та В. Л. Регульський, взаємодія є концентрацією сил, засобів і методів для досягнення поставленої мети, здійснення відповідних спільних заходів, вибором таких тактичних прийомів або їхніх комбінацій, які найкраще забезпечують

виконання завдань у винятково короткі терміни силами та засобами, що є в розпорядженні суб'єктів взаємодії, при найменших затратах і при безумовному дотриманні чинного законодавства [1, с. 177-203].

Теоретико-правовими проблемами взаємодії оперативних підрозділів зі слідчими під час протидії кримінальним правопорушенням (злочинам) займалися М. В. Багрій, О. М. Бандурка, Р. С. Белкін, М. В. Борисенко, А. Ф. Волобуєв, О. О. Дульський, К. К. Єрмаков, І. М. Жильський, І. П. Козаченко, О. О. Обаль, В. М. Плетенець, В. Л. Регульський, С. В. Слінько, В. В. Топчій, Л. І. Щербина, О. О. Юхно та ін.

Питанням взаємодії слідчих з оперативними підрозділами правоохоронних органів під час протидії корупційним кримінальним правопорушенням присвячені дослідження І. В. Бердніка, В. І. Василичука, О. В. Грибовського, В. В. Дарагана, В. П. Матвієнка, О. М. Суворова, В. М. Трепака, С. С. Чернявського та ін.

Незважаючи на значну кількість праць з зазначеної проблематики є нагальна потреба у подальшій розробці теоретико-правових засад взаємодії слідчих з оперативними підрозділами правоохоронних органів під час виявлення та розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

Постановка завдання. З урахуванням теоретичних розробок щодо взаємодії слідчих з оперативними підрозділами правоохоронних органів та сучасної системи протидії злочинності визначити проблеми та напрями удосконалення правового забезпечення взаємодії слідчих з оперативними підрозділами правоохоронних органів під час виявлення та розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

Результати дослідження. У системі організації протидії злочинності визначають два види взаємодії: внутрішню, яка будується на основі тісної співпраці з іншими підрозділами правоохоронних органів, та зовнішню, тобто координацію дій з іншими правоохоронними органами та органами влади і управління, громадськими організаціями тощо [2, с. 127].

Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів має різноманітний характер і здійснюється в певних правових формах, зокрема в процесуальній та непроцесуальній (організаційній). Вона повинна базуватися на вимогах положень законів і відомчих нормативно-правових актів, а їх спільна узгоджена діяльність, спрямована на вирішення завдань кримінального судочинства, – на керівній і організуючій ролі слідчого [3, с. 241]. Як зазначив О. М. Суворов, у взаємовідносинах слідчого з оперативними підрозділами спостерігається правовий пріоритет слідчого. Слідчий вправі давати доручення, а оперативні підрозділи повинні їх виконувати. Водночас взаємодія оперативно-розшукових апаратів і слідчих не вказує на службову підпорядкованість, злиття процесуальної та оперативно-розшукової діяльності. Кожен із них продовжує залишатися самостійним органом, що діє у суворій відповідності зі своєю компетенцією [4, с. 152].

На думку В. В. Топчія, під взаємодією слідчого й оперативного підрозділу під час розслідування кримінального провадження необхідно розуміти засновану на законах і відомчих нормативних актах їх спільну узгоджену (за метою, характером, місцем і часом) діяльність, спрямовану на вирішення завдань кримінального судочинства, за керівної та організовуваної ролі слідчого й чіткого розмежування компетенції [5, с. 49].

М. В. Борисенко, розглядаючи питання взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами та особами Національної поліції України під час досудового провадження, зазначив, що під взаємодією необхідно розуміти: 1) активну, цілеспрямовану діяльність двох або більше суб'єктів взаємодії, коли кожний із учасників взаємодії має усвідомлювати, що він виконує покладені на нього функції разом з іншими суб'єктами. При цьому кожний учасник повинен чітко розуміти відведену йому у взаємодії роль і вчасно виконувати поставлені завдання; 2) застосування кожним суб'єктом цієї діяльності специфічних заходів (слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів) у межах, встановлених законом повноважень; 3) спільну, узгоджену за місцем, часом, метою діяльність двох і більше суб'єктів, яка спрямована на отримання та застосування одержаних у результаті оперативно-розшукових заходів відомостей у кримінальному провадженні; 4) суворе дотримання під час проведення

слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій суб'єктами взаємодії вимог Конституції України, чинного законодавства, засад кримінального провадження та оперативно-розшукової діяльності, визначених нормативно-правовими актами, зокрема відомчими наказами; 5) забезпечення комплексного використання сил, засобів та методів під час розслідування кримінальних правопорушень [6, с. 63-64].

Отже, взаємодія слідчих з оперативними підрозділами правоохоронних органів під час виявлення та розслідування корупційних кримінальних правопорушень можлива як під час документування фактів кримінально протиправної діяльності та реалізації оперативно-розшукової інформації, так й під час досудового розслідування.

Наукою і практикою вироблені процесуальні та непроцесуальні (організаційні) форми, в яких здійснюється взаємодія слідчого з працівниками оперативних підрозділів. Їх відмінність полягає у відносинах, які виникають на певних стадіях їх взаємодії.

Процесуальна форма взаємодії має місце під час досудового розслідування і характеризується наявністю певних процесуальних відносин між суб'єктами: робота у складі слідчо-оперативних груп за фактами вчинення корупційних кримінальних правопорушень; доручення слідчого щодо проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; надання допомоги слідчому при провадженні окремих слідчих дій (обшук, огляд місця події, слідчий експеримент тощо).

При цьому варто наголосити, що відповідальність за забезпечення взаємодії з органом досудового розслідування покладається на керівника оперативного підрозділу. Так, у розділі XII «Особливості взаємодії при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської та службової діяльності» Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженій наказом МВС України від 07.07.2017 № 575, зазначено, що керівник відповідного оперативного підрозділу, оперативний працівник якого включений до складу слідчо-оперативної групи або за матеріалами якого розпочато кримінальне провадження, забезпечує взаємодію з органом досудового розслідування, який здійснює розслідування злочинів у сфері службової діяльності [7]. Слід зазначити, що у цій Інструкції положення щодо особливостей взаємодії при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської та службової діяльності носять декларативний характер та не сприяють, на наш погляд, ефективній взаємодії слідчих та оперативних підрозділів з урахуванням специфіки зазначених видів кримінальних правопорушень, у тому числі й кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

Найбільш поширеними видами взаємодії слідчого з працівниками оперативного підрозділу на початковому етапі кримінального провадження про корупційні кримінальні правопорушення є: спільний аналіз наявних матеріалів, їх перевірка та визначення узгоджених дій по виявленню й закріпленню доказів; спільний виїзд на місце події; залучення оперативного працівника до проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, що забезпечує збереження можливості ефективного використання в подальшому розслідуванні даних, здобутих під час оперативно-розшукової діяльності.

Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами під час досудового розслідування регламентовано кримінально процесуальним та оперативно-розшуковим законодавством. Зокрема, у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у тому числі надано право проводити негласні слідчі (розшукові) дії [8]. Але, відповідно до ст. 41 Кримінального процесуального кодексу України працівники оперативних підрозділів здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі дії (розшукові) дії в кримінальному провадженні лише за письмовим дорученням слідчого чи прокурора. Оперативні підрозділи не мають права звертатися з клопотанням до слідчого судді чи прокурора про проведення вказаних дій. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом. Під час вико-

нання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора [9].

На наш погляд, зазначене позбавляє працівників оперативних підрозділів можливостей проводити самостійно оперативно-розшукові заходи, зокрема у справах оперативного обліку, та перетворює їх на звичайних виконавців за особливими (письмовими) дорученнями органів досудового розслідування чи прокуратури. Тому слід погодитися з думкою В. М. Трепака про те, що існує потреба у законодавчому розширенні можливостей оперативно-розшукової діяльності в існуючій системі протидії корупції. З метою забезпечення максимальної реалізації потенціалу оперативно-розшукової діяльності у протидії корупції вбачається за потрібне внести зміни до чинного законодавства, які б передбачили можливість: 1) ініціативного здійснення оперативними підрозділами оперативно-розшукових заходів під час кримінального провадження; 2) перевірки шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності заяв або повідомлень про злочини, які готуються. Це є особливо важливим для випадків, коли йдеться про корупцію і організовану злочинність і коли важливо встановити існуючі корупційні схеми, всіх учасників, які беруть в них участь, їхню роль у вчиненні злочинів та функціонуванні злочинних об'єднань [10, с. 310].

Непроцесуальна (організаційна) форма взаємодії полягає у безпосередній реалізації слідчими та працівниками оперативних підрозділів функцій щодо виявлення та припинення кримінальних правопорушень. Ця форма не має процесуального характеру і регулюється, як правило, відомчими нормативно-правовими актами, які передбачають організаційні заходи, що мають забезпечити узгоджену та цілеспрямовану діяльність працівника оперативного підрозділу та слідчого в межах кримінального судочинства.

До найбільш поширених організаційних форм взаємодії слідчого та працівника оперативного підрозділу під час документування корупційних кримінально протиправних дій можна віднести: 1) спільне вивчення та аналіз оперативно-розшукової інформації про готування до вчинення кримінального правопорушення; 2) узгоджене планування оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій, у тому числі й негласних слідчих (розшукових) дій, при реалізації оперативно-розшукової інформації; 3) консультації за матеріалами оперативно-розшукових справ; 4) спільну роботу в складі слідчо-оперативної групи, що створюється для реалізації оперативних матеріалів; 5) спільний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню корупційного кримінального правопорушення, а також обговорення профілактичних заходів.

Слід зазначити, що у разі встановлення під час здійснення оперативно-розшукової діяльності фактичних даних, що свідчать про ознаки кримінального правопорушення в діяннях окремих осіб і груп, але якщо їх припинення може негативно вплинути на результати кримінального провадження, начальник оперативного підрозділу інформує про це начальника слідчого підрозділу і лише після закінчення їх проведення матеріали оперативно-розшукової справи виносяться на розгляд оперативної наради для розроблення спільних заходів з їх реалізації.

Ухвалення рішення про використання результатів оперативно-розшукової діяльності в доведенні у процесі розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності повинне включати не лише позитивні відповіді на питання пов'язаності з конкретним провадженням даних, які містяться в матеріалах оперативно-розшукової справи, або неможливістю без них встановити істотні обставини чи вибором виду доказів, через які вони будуть введені в кримінальний процес, але і з наданням органам розслідування відомостей, необхідних для формування, перевірки й оцінки відповідних доказів у процесі доказування [11, с. 185].

Матеріали оперативного підрозділу, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння у сфері службової діяльності окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, що направляються до органу досудового розсліду-

вання для початку та здійснення досудового розслідування, повинні містити відомості про проведену роботу із забезпечення відшкодування завданої шкоди, у тому числі вжиті заходи з розшуку майна і коштів, на які може бути накладено арешт, та про їх місцезнаходження [7].

На думку О. В. Грибовського, суттєвим є те, що повноваження слідчого як суб'єкта взаємодії з оперативним підрозділом повинні розпочинатися з моменту початку кримінального провадження, а не заведення оперативно-розшукової справи [12, с. 253]. Ми не погоджуємося з автором в частині того, що повноваження слідчого як суб'єкта взаємодії з оперативним підрозділом повинні розпочинатися з моменту початку кримінального провадження, оскільки взаємодія між слідчим та працівником оперативного підрозділу розпочинається ще до відкриття кримінального провадження (наприклад, під час надання консультацій за матеріалами оперативного обліку та під час реалізації оперативно-розшукової інформації).

Наприкінці слід зазначити, що на стадії досудового розслідування оперативному працівнику необхідно спрямувати усі зусилля на отримання оперативної інформації про наміри злочинців на створення перешкод в розслідуванні кримінального провадження (заякування або підкуп свідків, знищення доказів та ін.). Адже, як показує практика, саме на цьому етапі діяльність з протидії слідству з боку злочинців є найбільш жвавою. Своєчасне отримання такої інформації надає можливість вчасно на неї реагувати: планувати послідовність проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; своєчасно затримати підозрюваних та вилучати документи й інші речові докази; розробити необхідну тактику допиту фігурантів або свідків; розробити тактику проведення обшуків та ін. [13, с. 200]. Ефективність співпраці в умовах протидії досудовому розслідуванню може бути оцінена з позиції як профілактики виникнення, так і результативного її подолання. Форми взаємодії (процесуальні, непроцесуальні) мають обиратись із врахуванням доцільності та можливостей їх здійснення учасниками співпраці, з огляду на сформовану слідчу ситуацію, ступінь інтенсивності протидії, оцінки слідчим усвідомленості оперативними працівниками спільності мети, наявного переліку компетенцій для застосування засобів і методів досягнення необхідного рівня професійних задач у реалізації завдань кримінального провадження і т. ін. [14, с. 279].

Висновки. Сучасними загальними проблемами взаємодії працівників оперативних підрозділів зі слідчими є відсутність у нормативно-правових актах прямої вказівки на спільний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, визначення профілактичних заходів щодо недопущення вчинення нових кримінально протиправних діянь; відсутність критеріїв оцінки діяльності працівників оперативних підрозділів під час роботи за кримінальним провадженням.

До проблем взаємодії працівників оперативних підрозділів зі слідчими з урахуванням специфіки протидії корупційних кримінальних правопорушень слід віднести відсутність законодавчого регулювання ініціативного здійснення оперативними підрозділами оперативно-розшукових заходів під час кримінального провадження, а також відсутність у відомчих нормативних актах правоохоронних органів алгоритму дій під час взаємодії по корупційним кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел:

1. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності. Львів : Львівський ін-т внутр. справ при НАВСУ, 2000. 219 с.
2. Кириченко О. В., Хмеленко В. В. Принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам : монограф. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 160 с.
3. Кириченко О. В. Актуальні питання взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ зі слідчими під час протидії злочинам проти громадської безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 239–246.

4. Суворов О. М. Взаємодія підрозділів «К» СБ України з органами досудового розслідування у протидії злочинам корупційної спрямованості. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 3. С. 144–154.
5. Топчій В. В. Взаємодія органів досудового слідства з оперативними підрозділами у розкритті та розслідуванні злочинів. *Взаємодія оперативних підрозділів з іншими суб'єктами протидії злочинам* : зб. матер. круг. столу (Київ, 12 груд. 2012 р.). Київ, 2012. С. 49–53.
6. Борисенко М. В. Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування : дис. ... докт. філософії : 081 «Право». Київ, 2021. 260 с.
7. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 05.12.2022).
8. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 05.12.2022).
9. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.12.2022).
10. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2020. 467 с.
11. Берднік І. В., Полегешко Ю. Організаційно-правові засади взаємодії слідчих із працівниками оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 182–186.
12. Грибовський О. В. Взаємодія оперативних і слідчих підрозділів під час виявлення, припинення та розслідування неправомірної вигоди. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 246–254.
13. Дараган В. В. Протидія злочинам у сфері державних закупівель підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції України : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 224 с.
14. Плетенець В. М. Особливості взаємодії слідчих органів Національної поліції з підрозділами карного розшуку в підвищенні ефективності подолання протидії розслідуванню. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 3 (99). С. 272–283.

